

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Tragovi predhistorijskih naseobina u Sriemu.

(V. Tab. II.)

Iztraživanja o čovjeku i njegovomu djelovanju u predhistorijsko doba, premda su pravo počela tek u novije vrijeme, pružila su do sada mnogo zanimivih podataka. Pomoću arkeologije, etnografije, geologije i paleontologije stvorila se je sama nova znanost, koja u bitnosti sačinjava čest kulturne poviesti. Važnost te nauke o razvoju kulture u prvih njezinih početih očita je. Kod svih su se civiliziranih naroda počeli baviti tim studijem; kod skandinavskih naroda, u Englezkoj, Francezkoj, Švicarskoj, Njemačkoj i Rusiji jako se je daleko dotjeralo. Nezaostaju ni austrijski Niemci, Česi i Magjari. Kod nas Hrvata počelo se je misliti na tu najstariju kulturu čovječanstva tek u najnovije vrijeme, a stoga je i danas još u tom pogledu Hrvatska i nam i tudjem svijetu, koji se za to zanima, još ne dosta poznata. Do danas se je uspješno kod nas bavio predhistorijskom naukom skoro jedino vriedni naš muzealni ravnatelj Sime Ljubić, od kojega ima više članaka u tom predmetu u Viestniku narodnoga zemaljskoga muzeja i u ovomu časopisu.

Moja je želja, da u nizu članaka doprinesem nešto k poznanju Hrvatske i Slavonije u predhistoričko doba. Sakupiti ću podatke o naseobina, mogila i predhistoričkih predmeta, u koliko bi za nje doznao, da se kasnije, kada se više toga sabere, ta gradja može sistematički obraditi.

U predhistoričkoj nauci razlikujemo tri glavne dobe, koje se po tvari, od koje je načinjeno orudje, koje čovjek svaki dan rabi, nazivlju kamenom, mjedenom i željeznom. Te opet dobe diele na više perioda. Jedna se od drnge prenašlo ne luči, već prelazi jedna u drugu. Često se osvjedočavamo na primjer, da se je uz mjedeno oružje upotrebljavalo još i kamenito. Dok su se neki narodi još ualazili u kamenoj dobi, služili su se drugi mjedenim orudjem, a

trećim je naprednijim već i obradivanje željeza bilo poznato. Još i danas, gdje su n. pr. Evropejci na tako visokom stepenu kulture, imade svieta, koji se nalazi djelomice u kamenoj dobi (n. pr. Mavri na Novom Zealandu i druga polineška plemena itd.).

U Hrvatskoj i Slavoniji nalaze jako mnogo predmeta iz predhistoričkoga vremena. Mnogo toga iz neznanja našaoca propadne, mnogo dolazi u tuđe šake, pa je za nas gotovo propalo, a o mnogomu, što se je našlo i sačuvalo, nemamo podataka, kako i gdje je nadjeno, te stoga od tog opet za znanost nema osobite koristi. Predmeti od kamena, kremenca, roga i kosti, koji su često jako surovo izradjeni, ne upadnu nevještu čovjeku u oči, te će to biti glavni razlog, zašto se nezna do sada za više naseobina iz kamene dobe. Ljudi te dobe ponajviše su stanovali u špiljah i u drvenih kućicah, sagradjenih na stupovih na jezerih, močvara i rieka (Pfahlbauten). Hrvatske su špilje do sada slabo iztražene. (Vidi jedino Kišpatićevu razpravu u Viestniku VII. p. 33. i tu bilješku Ljubićevu.) Da je bilo i naseobina na stupovih u močvarnih predielih Posavine i Podravine nema sumnje. Našlo im se je dapače i nekoliko tragova.

Prigodom gradjenja željeznice iz Dalja u Brod našlo se je kod sela Neudorfa predmeta od kamena, koji su slučajno dospjeli u ruke veoma izobražena muža, velečasnoga gospodina evangeličkoga pastora Stenczela u Neudorfu. Te je on predmete darovao našem narodnomu zemaljskomu muzeju, o čemu je obavijestio ravnatelj istoga u Viestniku I. p. 25 (Sravni o sjekiri i Kišpatićevu razpravu u Viestniku IX. p. 76.)

Kašnje našlo se je još na nekoliko mjesta predmeta od kamena, iz čega se može ključiti na naseobine iz neolitičke dobe, i to dosta blizu onomu najprije nadjenomu mjestu.

Kada se je u jesen 1886 kopao jarak iz šume Leskovca između Neudorfa i Vinkovaca, koji unilazi u riekcu Bosut kod zadnje kuće vinkovačke ulice Cibalijske, izkopano je po prilici 1 km. daleko od Vinkovaca iz dubljine od 7 cm. mnogo criepova od posudja, koje bez dvojbe potiče iz rimske dobe. Izpod rimskoga kulturnoga sloja, koji se na stranu jarka sasvim jasno razpoznaje, izbačeno je sigurno iz veće dubljine od radnika na površinu nekoliko predmeta iz neolitičke dobe. Mene upozoriše, pošto je posao bio već davna obavijen, neki moji učenici na to otkriće posudja, a ja sam na to sám na licu mjesta našao, a stranom su mi od drugih donešeni sljedeći predmeti iz kamene dobe:

1. Podpun nož od kamena, malo zavinut, dole zadjelan, da se može utaknuti u držalo od kosti, roga ili drveta, dug 0·082 (*vidi Tab. II. sl. br. 1.*).

2. Veći iverak od kremenata (Feuersteinspan), kod kojega se na hrbtu vidi na nekoliko miesta trag orudju, s kojim su se odbijali komadići kremenata, dug 0·035 (*vidi sl. br. 2.*).

3. Dva manja iverka od kremenata.

4. Iverak od kremenata trokutnoga oblika, koji je mogao možda služiti kao šiljak sulice, dug 0·04, širok 0·055 (*vidi sl. br. 3.*).

5. Okrnjen komad probušenoga mlata (Beilhammer) od sjenita, ugladjen, dug (u koliko je sačuvan) 0·10, visok 0·048 (*vidi sl. br. 19.*).

6. Držalo kamenitoga orudja od jelenova roga, slomljeno na 10 komada, nepodpuno. Na šiljku, gdje se je imalo utaknuti orudje, vide se tragovi oštra instrumenta i gladjenja. Duljina sačuvanoga komada 0·08 (*vidi sl. br. 4.*).

7. 2 komadića držala od jelenova roga i 1 komadić od kosti.

8. Pol komada od uteza od pečene zemlje, vis. 0·021, promjer 0·042. Ti su utezi valjda rabili kod tkanja.

Našao sam još i komad veće kosti (cievanica od konja ili goveda), koja je bila radi mozka duljinom otvorena, sa tragovi tupoga instrumenta, i mnogo manjih komada kostiju, ali sam to žalibože ostavio tamo.

Pobliže tu naseobinu iztraživati bilo bi dosta teško radi njiva i livada u kojih se nalazi i radi dubljine, u kojoj valjda predhistorički sloj leži.

Nekoliko mjeseci iza toga donese mi učenik nekoliko predmeta kamene dobe, koje je našao u jednom vrtu vinkovačke ulice Ervenice poslje kiše na površini zemlje, i to:

1. dosta uzak kremeniti iverak, dole kao malo zadjelan, dug 0·035 (*vidi sl. br. 5.*).

2. širji komadić iverka sa zubcima (dakle komadić pile), 0·036 dug (*vidi sl. br. 6.*).

3. Tri manja komadića od kremenata.

Toliko sam ja znao o nalazku predhistoričkih predmeta u okolici vinkovačkoj prije dolazka vriednoga našega muzealnoga ravnatelja mjeseca lipnja prošle godine. Isti je gospodin kraj željeznice kraj Neudorfa (krivo ga nazivlje Novim selom, jer u vinkovačkom kotaru imademo još jedno mjesto koje se zove Novoselo,

ali ovo se zove Neudorf),¹⁾ gdje su se prigodom gradjenja već gore spomenuti predmeti našli, na više mjesta kopao, pri čemu bijah zajedno sa velečasnim g. Stenczelom prisutan. Uspjeh, prem uz jako nepovoljne okolnosti, prilično je nagradio podhvat, pošto je nadjeno preko 100 komada iz kamene dobe (Sr. Viestnik X. p. 1. i tabla). Nekoliko nedelja kasnije podjoh kopati zajedno sa g. Stenczelom na istomu mjestu, koje se nalazi od Neudorfske željezničke stražarnice prama sjevero-iztoku jedno 300 m. daleko. Premda sam kopao pol dana samo na pokus sa dva radnika našao sam i ja mnogo predmeta od kremenca, i to:

1. sedam većih komada kremenca, od kojih su se odbijali iverci koji su rabili u svakdašnjemu životu.

2. 98 što većih, što manjih odpadaka kod radnje, koji nisu bili za nikakvu porabu. Orudje se je dakle izradjivalo na licu mjesta, ali se je kremen morao iz daleka dobavljati, jer ga u tom predjelu Slavonije nema.

3. jedan komad od kremenca, koji je možda služio za struganje (Schabstein, scarper), dug 0.046, širok 0.03., ako isti nespada možda takodjer pod br. 1. (*vidi sl. br. 16.*)²⁾

4. 35 omanjih iveraka, koji su rabili za rezanje (*vidi sl. br. 7—13.*).

5. 20 tronglastih iveraka, koji su rabili kao šiljci strielica i kao šila (*vidi sl. br. 14. i 15.*).

6. 1 cieli i 1 polovica uteza za tkanje od pečene zemlje.

Predmeti se ne nalaze duboko u zemlji, ali je nezgodno što je na jednoj strani željeznica a s druge oranica, pa bi možda dosta stajalo sistematično kopanje, jer je pitanje, bili dao posjednik oranice dozvolu kopanja bez odštete. Zemljište inače leži dosta nizko, još i danas kadkada od jeseni do proljeća, kada Sava naraste, nastanu u Neudorfskom kotaru mjestimice močvare, pa je u doba, kada na njivah i livadah nema žita i trave, zato nemoguće kopati.

¹⁾ Za Niemca, a za nas Novoselo, a ja dodah kod Vinkovaca, da se zna gdje leži. — Urednik.

²⁾ Ovo je po našem mnienju prava sjekira ponješto odbitim hrtom iz razdoblja *quaternaire-chelléen*, po Mortilletu (*Musée préhistorique Planche VI. n. 25. 26*) nazvana: *Instrument chelléen en silex*. Ostali predmeti iz kremenca, kao što i oni, što smo mi priobćili iz istoga fundu na tab. I., pripadali bi dobi *Robenhausien*, pošto s predmeti ove dobi mal ne sasvim suglasuju. — Urednik.

Sva je prilika, da je tu negda bilo jezero ili veća močvara (ali valjda ne palus Hiulca, kako mnogi krivo misle, koji naziv valjda vriedi za Vuku i njezine močvare), koja se je protezala odavle prama jugozapadu više milja daleko. Od nje još i danas ima mnogo većih ostataka navlastito između Ivankova i Starih Mikanovaca. U tih je valjda močvara bilo po svoj prilici naseobina na stupovih, ali do sada smo im tek kod Neudorfa na neznatne tragove naišli. Bilo bi i veoma važno i interesantno naići na više takovih tragova i proučiti ih. Valja se dakle uzdati u sreću i u slučaj, da nam pomognu.

Jedno 100 m. prama jugoistoku od Neudorfske željezničke stražarnice naišao je stražar, kada se je bolje izdubljivao šamac, u dubljini od skoro 1 m. na grob, u kojemu je bila omanja žara, koja se je sasvim razpala, kada su ju vadili, a u njoj je bilo nešto pepela, ugljena i komadića kostiju. Do te žare bila je ilovača nešto pocrnila od pepela i ugljena, a našlo se je tu i nekoliko ovalnih krugalja od na suncu sušene ili slabo pečene ilovače, u promjeru 0·025 – 0·04 širokih, neprobušenih, od kojih se tri komada u mene nalaze. Mrtvac je na ognjištu, gdje je spaljen, odmah i zakopan. Taj način sahranjenja bio je najobičniji u mjedeno doba, dočim su u kameno doba mrtvaca nespaljena zakopali.

Drugi predjel, gdje imade ostataka iz kamene dobe, je zemljište kraj potoka Vuke, koji čini ogromne močvare između Gaboša i Osieka. I tu sam čuo, da se je iveraka od kremenjača nalazilo. I u Neudorfu i u Gabošu rekoše mi stariji ljudi, da su sa polja donášali kremenje, kada se još nisu šibice toliko upotrebljavale kao danas. Moj šurjak Ivan Beck, načelnik gaboški, koji me je već često razveselio, donesavši mi po koju lepu starinu, poklonio mi je već veoma krasan šiljak od (*vidi sl. br. 17.*) strielice, nadjen na pustari Adi u občini Gaboškoj. Ali ovdje kod Gaboša, kao da će još običniji biti predmeti, koji spadaju u mjedenu dobu. U tomu je predjelu prije više godina kod Tenja nadjeno mnogo mjedenih predmeta, koji se sada nalaze u Zagrebačkomu i Osječkomu muzeju. Sjećao sam se dobro, da sam još kao gimnazijalac i kao sveučilišni slušatelj, hodajući sa spomenutim svojim šurjakom po poljanah gaboških, došao nekoliko puta do jednoga humka (narod ga zove »brdom«), koji se diže između sela Gaboša i Jarmine, jedno 3 m. u visinu i koji je očito nanešen od ljudskih ruku. Odlučih prošlih praznika poblize ga iztražiti. Radio sam dva dana, prvi sa 4, a

drugi sa 6 radnika. S početka pokušah čitav briežuljak prosjeći, ali pošto je taj posao suviše polagano išao, stranom zbog lienih i nespretnih nadničara (čestitih se u doba žetve ne može dobiti), a stranom jer je ilovača bila suviše suha, odlučih načiniti samo polumjer do sredine briežuljka. Nastojanje moje ostalo je bez uspjeha, jer osim dva tri mala criepića od predhistoričkoga posudja ne nadjoh ništa, premda sam dao kopati do dna briežuljka. Ili se grob nalazi u onoj polovici briežuljkova promjera, koji nisam prokopao, ili nije u sredini već dalje na strani, ili je razkopan prije. Spomenuti mi je da nisam ni nikakova ognjišta našao. U tom slučaju dvojim, da li bi i u većoj dubljini bio što našao. Kada sam počeo radnju, našao sam na vrhuncu briežuljka oveću jamu, a sviet mi je pripoviedao, da je tamo još prije jedno 15—20 godina stajao ogroman cer (prediel bio je još prije 30—40 godina sasvim obrašten gustom, prastarom šumom), kojega je bivši jedan upravitelj dobra grofa Kotolinskoga dao posjeći i izvaditi. Možda se je tom prilikom naišlo na grob i razvalilo ga.

Cuvši upravitelj sadašnjega zakupnika, g. Rosenberger, koji mi je najvećom pripravnošću dopustio, da na tomu zemljištu kopam, čim se ja bavim, sjeti se, da ima kod kuće jedan predmet, koji je nadjen kraj šume izmed sela Gaboša, Ostrova i Jarmine, po prilici $\frac{1}{2}$ km. od spomenutoga humka. Baš kada sam u najboljem poslu bio, donese mi na dar taj predmet, naime krasan celt sa uhom od tuča, dobro patiniran, dug 0'13, širok na bridu 0'048. Od zada mu je ovalna rupa, duga 0'035. S jedne i druge strane nalazi se ornament, sastojeći od uzporednih crta, koje čine četiri trokuta. (*Vidi sl. br. 18.*)

Prije povratka pogledah još jednu mogilu, koja se nalazi odmah iza mjesta Gaboša, blizu ceste u Ostrovu. Plug je tu iznio mnogo criepića od predhistoričkoga posudja, tako da bi se bilo nadati, da bi tu čovjek mogao bolji uspjeh postići, nego što sam ga imao kod prijašnjega, ali je opet nezgodno, što se taj briežuljak ore, pa se nemože stoga na njemu u svako doba kopati.

Još se dva slična humka nalaze u blizini Gaboša, ali ih nisam imao vremena potražiti: jedan imenom Sumčna nalazi se kraj puta iz Gaboša u Tordince, a drugi je već blizu sela Antina. Sjećam se, da sam negda na potonjemu vidio velik komad zida. Sa Samčine dobio sam lane od šurjaka željezni mač, koji je tamo iz-

kopan. Držak je iztrunuo, šiljak odkinut. Preostatak dug je 0·655, širok 0·04.

Sličnih grobova iz mjedene i željezne dobe ima i drugdje po Hrvatskoj i Slavoniji dosta. Meni je poznata u blizini Vinkovaca grupa od 5 takovih humaka, koji leže u jednom redu, jedan za drugim između sela Mirkovaca i Starih Jankovaca, tri u šumi a dva izvan nje, kako sam čuo, na občinskomu zemljištu. Jedan je prije više godina dielomice prokopan od g. S. Ljubića, ali je, ako sam dobro obavješten, isti gospodin obolivši morao radnju prekinuti pošto je našao više liepih predmeta mjedene dobe i ognjište na kojemu je tielo spaljeno. Vidiivši sviet to ognjište, nastade priča, da su tamo tobože novci gorili, te da dublje u zemlji mora biti silno blago, nastaviše neki na svoju ruku radnju na istomu humku i pokušашe kopati i na drugih, naravski bez uspjeha. Ove radnje barem nisu škodile, što se nije kopalo duboko, radi čega se nije našlo ni razvuklo predmeta, koji bi se tu mogli naći. Mnogo vriedi kod tih mogila, što su na občinskomu zemljištu, te bi bilo uz dozvolu občinske uprave moguće u svako doba kopati.

I dalje u Sriemu ima mogila. Tako me obaviesti kolega profesor Uroš Gjurić, da i kod njegova rodna mjesta Ilinaca imade više takovih humaka.

Jos. Brunšmid.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

(V. Viestnik God. X. str. 53).

XXXIII.

Nadpis idje oko pečata:

IC † XC ОБРАЗЪ БЛГОВЕЩЕНІЄ ПРЕСТЫЄ БІЄ АНСТ АТА
МОНАСТІРА ОСОВИЦА СТ

Cita se: $\bar{I}s \dagger \bar{H}s$ obraz bl(a)goveštenje pres(ve)tje B(ogorodi)ce liet 1330 monastira Osovica st. — Prom. je pečatu 4 cm. Samo mi je otisak pri ruci, te neznam od čega je i kakav je pečat. Zarubljen je naokolo pupcima ispod nadpisa. U polju je angjeo Gabrijel s lieve, a s desne Marija. Nad njima su nebesa, a s nebesa se uputila prama djevici *golubica*. Angjeo drži golem krst, te pruža Mariji nekakvu posudu poput *petohljebnice*. Pečat mi nije pri ruci, te mi nije jasan predmet u angjelovoj ruci. Pečat je iz *Osovica*.

